

שירטוט

Cases to Analyze: 1) Tefillin 2) Mezuzah 3) Sefer Torah 4) Megillat Sotah 5) Writing Pesukim in General

Why do we need Sirtut? Which Sirtut do we need?

גמרא

1. מנחות לב עמוד א – עמוד ב: "לימא מסייע" – "היילכתא תפילין לא בעי שרטוט ומזוזה בעיא שירטוט"
2. גיטין ו עמוד ב: "אמר רב יוסף -ארבע אין כותבין"
3. סוטה יז עמוד ב בסוף הדף: "וכתב כתבה איגרת פסולה בספר אמר רחמנא"
4. מגילה טז עמוד ב " דברי שלום ואמת- כאמיתה של תורה"

5. ירושלמי מגילה (פרק א הלכה א)

רבי חלבו רבי יסא בשם רבי לעזר נאמר כאן דברי שלום ואמת ונאמר להלן אמת קנה ואל תמכור הרי היא כאמיתה של תורה - מה זו צריכה שירטוט אף זו צריכה להידרש, מה זו ניתנה להידרש אף זו ניתנה להידרש

ראשונים

6. רש"י ותוספות בכל הסוגיות (מנחות, גיטין, סוטה) [ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן קד]
7. רמב"ם הל' תפילין (פרק א הלכה יב); הל' מגילה (פרק ב הלכות ט, יא); הל' ספר תורה (פרק ז הלכה טו) הל' יבום וחליצה (פרק ד הלכה לה)
8. שו"ת הרמב"ם סימן רס"ח

האחד מהם, שאין לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים, אלא יכתוב שלוש תיבות לבד ולא יותר. ואם צריכים אנו להביא ראיה מפסוק, משנים אנו הכתב ונותנים לו צורה אחרת או כותבים מכל תיבה אות אחת או שתיים.

חידושי הרמב"ן מסכת גיטין דף ו עמוד ב

ותפילין שאינן צריכים שרטוט אפשר לי לומר מדאמר רחמנא במזוזה צריכה מכלל דתפילין לא צריכי, וא"ת א"כ לימא רחמנא הלכה בתפילין, יש לי להשיב אם נאמרה הלכה בתפילין שלא יהו צריכין שרטוט הייתי אומר ק"ו למזוזה שקדושתה קלה מהן, לפיכך נאמרה הלכה במזוזה שצריכה מכלל דתפילין אינן צריכין, שאם תאמר ק"ו לתפילין שקדושתן חמורה מן המזוזה, א"כ לשתוק רחמנא מהלכה של מזוזה לגמרי והכל היו בכלל שרטוט, שסרגול תורה שבכתב הלל"מ הוא כדאמרין במס' מגילה ירושלמי (פ"א ה"ט), מדאיצטריך למימר הלכה במזוזה ש"מ שתפילין אינן צריכין שרטוט, עוד אפשר לומר שתפילין ומזוזה כיון שלא ניתנו לקרות בהן מן הדין אינן צריכין שרטוט, שאין שרטוט אלא בס"ת ושאר ספרים שניתנו לקרות בהם כדי שלא יתערבו השיטות וירוך קורא בהם, ואתיא הלל"מ והצריכה שרטוט למזוזה, אבל תפילין בדין הם עומדין ואינן צריכין שרטוט כלל שלא ניתנו לקרות בהם אלא מחופין וטמונין הן בעורן ותפורים בגידין שא"ל לקרות בהם כלל, ובתשובת הגאונים מצאתי תשובה כטעם הזה לרב נטרונאי גאון ז"ל כך ראינו דכל דבר שהוא משום קדושה צריך שרטוט ואסור לכתוב פסוק אחד בלא שרטוט חוץ מן התפילין מפני שמצותן לכרכן לקמען כקמיע ולא לקרות בהם כל עיקר כספרים. ומה שהוקשה לו לר"ת ז"ל אמאי צריך דברי שלום ואמת במגילה שהרי נקראת ספר, כיון שנקראת אגרת ה"א שאינה צריכה שרטוט ומה שנקראת ספר להלכתיה אתא שאם תפרה בפשתן פסולה ולא לשאר מילי, לפיכך הוצרך לכתוב דברי שלום ואמת שהחזירה לכלל ספר לגמרי להצריכה שרטוט וה"ה לעבוד ולכתובה אשורית ובדיו, ושמה לא הוצרך אלא לשרטוט שהייתי אומר כיון שנקראת אגרת אינה צריכה שרטוט שבכך היא דומה לאגרת יותר משאר הדברים, והתם במסכת מגילה ירושלמי גרסינן הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות בדיו מסורגל פ' משורטט בין שיטה לשיטה דהיינו לשון סרגול בכל מקום, ובבראשית רבה זה ספר תולדות אדם אף סרגול הספר אדם הראשון למד, ואשכחית התם בספר ויקרא קווצותיו תלתלים זה הסרגול שחורות כעורב אלו השיטות והיינו סרגול כל שיטה ושיטה שהן עשויות תלתלים.

ספר אור זרוע חלק א - הלכות תפילין סימן תקמג ענין שרטוט

... מ"מ הא למדת דאפי' שלש תיבות מן הפסוק אסור לכתוב בלא שרטוט א"כ היכי שרינן לכתוב תפילין בלא שרטוט. ואומר ר"ת זצ"ל דהא דפסקי' דתפילין לא בעו שרטוט היינו בין שיטה לשיטה אבל למעלה משרטוט וכותב למטה כמה שיטות שירצה. ועוד אומר ר"ת זצ"ל דאפי' אם באים להחמיר על עצמו ולשרטט בס"ת ובתפילין בין שיטה לשיטה אינו רשאי כדאמר בירושלמי פ"ק דשבת כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ובסדר רב עמרם מיייתי לה והיינו דלא (שאני) [משני] הכא במשורטטין כגון שהחמיר על עצמו ושירטט בין שיטה לשיטה בס"ת ובתפילין. מעתה ס"ת ותפילין לא בעו שירטוט ואפי' אם בא להחמיר ולשרטט אינו רשאי. ... מפר' ר"ת היינו מזוזה כדפסקי' הלכתא דבעי' שרטוט וקרי לה אמיתה של תורה על שם שיש בה מלכות שמים אבל ס"ת ממש לא בעיא שרטוט. ודבר זה תמוה שתהא מזוזה חמורה מס"ת. אלא ודאי נראה הלכה למעשה דס"ת בעי שירטוט. וההי' דפריך הא מורידין עושין והא בעי שרטוט. לא מס"ת פריך אלא מתפילין. אבל ס"ת ה"נ דבעי' שירטוט. ... ואם החמיר על עצמו ושירטט בין שיטה לשיטה נקרא הדיוט אבל לא פסל את התפילין בכך. אבל מורי הרב רבינו שמחה כתב דאם שירטט בין שיטה לשיטה פסול. והיינו דלא משני בהקומץ במשורטטין דהכי גמיר דפסל אם שירטט בין שיטה לשיטה דלא שייך בזה לומר אם החמיר ע"ע נקרא הדיוט. דההיא מיירי בירושלמי פ"ב דברכות גבי חתן דפטור מק"ש לילה הראשון ואם קרא מחזי כיהורא. ולכך נקרא הדיוט אבל בפטורין כה"ג לא איירי. וס"ת ודאי בעיא שירטוט בין כל שיטה ושיטה וכל יריעה שאינה משורטטת בין כל יריעה ויריעה פסולה.

ובשירטוט עצמו נסתפק מורי הר"ר שמחה במה צריך לשרטט אם אנו מקפידים בשרטוט המתקיים וניכר לעולם שישירטט בברזל. או סגי בשרטוט הנראה לסופר בשעת כתיבה כדי שיהא הכתב שוה כגון בעופרת אף על פי שנמחקת השריטה לאחר זמן. או אם רוצה לשרטט בסיקרא או בצבע אחר המתקיים כל ימי שהכתב מתקיים. מיהו שרטוט משמע לשון גומא וחרץ. וממה שאמר בויקרא רבה קווצותיו תלתלים זה הסרגול הוה משמע שצריך שרטוט המתקיים הנראה כעין תלתלים. ובה"ג בענין חליצה כתב הלכה כרבי יצחק דאמר שתיים כותבין שלש אין כותבין ואי שירטט ל' בדיותא לאו כלום. והשתא דפרישנא הלכתא שאין כותבין אפי' ג' תיבות בלא שירטוט תימה על מנהג שנוהגים לכתוב לישינא דקרא בכתבים בלא שירטוט. ואומר ר"ת זצ"ל דלא אסור א"כ מתכוין לשם דרשה כי ההיא דר' אביתר. אבל

היכא שכותב לישנא דקרא בכתב שמכוין ליפות את הלשון ולכתוב לשון צח ונקי התם שרי לכתוב כמה תיבות של פסוק בלא שירטוט. וכן פי' ריב"א זצ"ל בשם רבינו אליהו זצ"ל מיהו בירוש' פ' בתרא דמגילה משמע דאפי' במתכוין ללשון צח ונקי אסיר. דקאמ' מהו לכתוב תרתין או תלת מילין מן פסוקי' ומייתי רבי (חגא) [מנא] משלח כתב לר' הושע' ברבי ראשיתך מצער הרבה מאוד תשגא אחריתך [משמע שלא היה כותב אלא לשם אגרת שלומים ולא לדרשה] ואף על פי [כן] הי' מהפך הפסוק מר עוקב' שלח לריש גלותא [דהוה] דמיך וקאים בזמרין ישראל אל תשמח בעמים אל גיל חולק על תלמוד שלנו דקאמר פ"ק דגיטין דשירטוט וכתב ועוד אמר בירוש' ר' זעירא כתב לא זכר יואש המלך ולא כתב המלך יואש משמע מהתם דבאגרת שלמא היו מקפידים שלא לכתוב בלא שירטוט. ומורי ה"ר שמחה אומר דמה שנהגו היתר לכתוב פסוק בכתבי הדיוטות בלא שירטוט משום דכתביה דקה שאנו כותבין שטרי הדיוטות אינו חשוב כתב ולקמן אפרש:

ש"ת תשב"ץ חלק א סימן ב

...נמצא שעלה בידינו מזה בענין הנדון שלפנינו באותם הלוחות שכותבים לנערים להתלמד בהם שמותר לכתבן משום עת לעשות לה' כדעת הרי"א ז"ל שפסק בפרק הניזקין כותבין מגלה לתינוק להתלמד בה אלא מיהו צריך ליזהר שיהא כותב בשירטוט ולא יכתוב יותר משתי תיבות בלא שירטוט דקי"ל כרבי יצחק דאמר (גיטין ו' ע"ב) שתיים כותבי' ג' אין כותבין ואף על גב דבמתני' תנא ג' כותבין ד' אין כותבין אפשר דרבי יצחק קים ליה דהא מתניתא ליתא דאי לא היכי פליג עלה וכיון דקים ליה הכי קי"ל כותבי' וכ"ש לחומרא וכן פסק בה"ג וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות חליצה ויבום בסוף פ' ד'. ואעפ"י שבהלכות ס"ת סוף פרק ח' כתב ג' תיבות מותר לכתוב בלא שירטוט כיון שדבריו סותרין זא"ז נקטינן לחומרא דאיכא למימר שחזר בו הרב ז"ל ממה שכתב תחלה.

ומ"ש המחבר ז"ל ג"כ שהרוצה לכתוב בלי שירטוט ינקד על האותיות. איני יודע מנין לו זה אבל כן נהגו אנשי ארצות ישמעאל. ואיני יודע טעם לדבר שטעם השירטוט אינו אלא כדי שתהא כתיב' יפה ומישר' ע"כ צריכה שירטוט קודם כתיבה אבל לכתוב בלי שירטוט ואח"כ ינקוד דאיסורא מאי דעבד עבד והוי מעות/מעוות/ לא יוכל לתקון ואפי' לכתוב תחת הנקוד מסתברא דאסור דלא דמי שירטוט לניקוד. ואיני יודע טעם לניקוד ולא אם נאמר שכשכותב תיבה אחת או שתיים קודם שיכתוב הג' ונקד עליהם הרי הוא כאלו נמחק ומה שכתב אח"כ הוי כאלו הוא תחת כתיבה. ואין זה מספיק להתיר בלא שירטוט שכבר מצינן בס"ת ג' תיבות זו אחר זו נקודות לנו ולבנינו ועיין שבעד ונראה מכאן שאין הניקוד מוציאן מכלל כתיבה. אבל יש להתיר בלא שירטוט ובלא נקוד ובלא תיקון אחר אם אין הכתיבה אשורי' כמ"ש הרמב"ן ז"ל וע"ז היה סומך הוא לכתוב בלא שירטוט. ויש מרבתינו הצרפתיים ז"ל שהיו אומרים שלא נאמר זה אלא כשהוא כותב הפסוק ללמוד ממנו ראי' כמו שאומרים בתלמוד' שנאמר וכו' אבל כותב אגרות הרשות ומדבר בלשון צח ובלשון הכתוב אין צריך שירטוט. אבל בירושלמי לא משמע הכי דגרסי' התם בפ' בני העיר (ה"ב) רבי חייא משלח כתב לרבי אושעיא ראשיתך מצער היה מאד תשגה באחריתך. ונראה שמכאן יצא המנהג במליצות שאין כותבין הפסוק כהייתו אלא דרך שינוי כדי שלא יהיו ג' תיבות מפסוק א' זו אחר זו כדי שלא נצטרך לשירטוט אבל בלא הכי נמי שרי שאין הכתיבה אשורית כמו שכתבתי:

ומה ששאלת טעם דשירטוט נראה שהוא כדי שיה' הכתב מיושר ומש"ה אמרי' בפ"ב דמגלה (ל"ח ע"ב) מזוזה צריכה שירטוט תפילין א"צ שירטוט משום דמזוזה נבדקת פעם א' בשבוע וכיון שקורין בה תדיר. צריכה שתהיה בכתב מיושר ותפילין כיון שאין נבדקין אין צריכין שירטוט. ור"ת ז"ל כ' שמזוזה ומגלה צריכין שירטוט בכל השטות וס"ת ותפילין סגי בשטה עליונה ואין דבריו נראין אלא בין ס"ת בין מזוז' ומגלה בכל השט' צריכין שירטוט ותפילין אפי' בשטה עליונה אין צריכין ואעפ"י שהסופרים החמירו על עצמן לשירטוט תפילין אפי' בכל השטות. ובזה יש ראי' ואין להאריך. ומ"מ אעפ"י שטעם השירטוט נראה שהוא כדי שיהא הכתב מיושר אפ"ה אמרי' בפ"ק דגיטין (ו' ע"ב) האי מילת' לאו מילתא דתליא בסברא אלא גמרא היא וכיון דגמרא היא לנו בו אלא מה שקבלנו. ואין לשאול מפני מה אין תפילין צריכין שירטוט וג' תיבו' באגרת צריכין שירטוט דגמרא היא ולא סברא. ויש דברים בלשון המחבר ז"ל שכתבת שאינם נכונים ואיני רוצה להשיב עליהן שכבר הארכתי בעקרון של דברים והשאר אינו מעלה ולא מוריד בענין הנדון:

תשובות רב נטורנאי גאון

מצאתי כתוב בתשובות ר' פלטי גאון זצוק"ל: כך ראינו דכל דבר של קדושה צריך שירטוט, בין מדר' יצחק בין ממתנית בין מדמר זוטרא בין מדמר עוקבא ור' אלעזר, ואפילו לכתוב פסוק אחד בלא שירטוט אסור. אלא תפילין מה טעם אין צריכין שירטוט? מפני שמצויין לקובען ואין צריך לקרות בהם כספרים, אלא מצוה לכורכן ולקומען, לכורכן בשערן ולתופרן בגידין, ונעשין כקמיע ואין רגילין לפותחן ולקרות בהן-לפיכך אין צריכין שירטוט, שהשירטוט לא נאמר אלא משום קריאה"

בית יוסף א"ח סימן יב

וספר התרומה כתב בסימן קצ"ו תפילין אינן צריכין שירטוט. ואם תאמר, הא אמרינן בריש גיטין (ו':) שתיים כותבין בלא שירטוט שלש אין כותבין. פירש רבינו יעקב היינו שיטה עליונה או לכל היותר בגליון מארבעה צדדין ובאמצע יכתוב הרבה שורות בלא שירטוט, וכן כתוב בסמ"ג (עשין כה קז): וצריך לשירטוט התפילין ארבעה שירטוטין סביב הגליון אבל אין צריך בין שיטה לשיטה וכן כתב המרדכי

ש"ת רבי עקיבא איגר מוהדרא קמא סימן נ

ובגוף הקושיא שהקשו תוספת והרא"ש והר"ן, כיון דקי"ל דאין כותבים בלא שירטוט, למאי צריך הלכה למשה מסיני במזוזה דצריכה שירטוט? וכן הלימוד בסוטה ומגילה. נלענ"ד דאפשר לומר לפי מה שכתב המרדכי (הובא בב"י הלכות ס"ת) להסתפק אם מהני שירטוט בבדיל וכדומה שאינו מתקיים ולאחר הכתיבה יתפשט השירטוט, או דבעי שירטוט מתקיים. וסיים: וקצת משמע דבעי גומא וחריץ. ואם כן יש לומר דשלשה אין כותבים בלא שירטוט, היינו משום שיהיה הכתב מיושר ומהני לזה שירטוט בבדיל דמה בכך שיתפשט אח"כ הא מ"מ ע"י שירטוט דבעידן הכתיבה נכתב מיושר, מה שאין כן במזוזה ואינן, דמדינא צריכין שירטוט בעצמותו, בעי שיהיה השירטוט מתקיים, ואינו תלוי בשעת הכתיבה דוקא ובעי שירטוט בקנה דוקא, וק"ל

גרי"ז ריש הלכות מגילה